

DERLEM TABANLI BİR ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA ERDEMLER TEMASI

Araştırma Makalesi / Research Article

Şimşek, R. (2021). Derlem Tabanlı Bir Eleştirel Söylem Analizi: Türkçe Ders Kitaplarında Erdemler Teması. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(3), 1123-1140.

<https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.929323>.

Geliş Tarihi: 28.04.2021

Kabul Tarihi: 02.09.2021

E-ISSN: 2149-3871

Ramazan Şimşek
Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, TÖMER
ramazansimsek@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-8295-8903

ÖZ

Eğitim sistemi ve eğitim sisteminin resmi yürütücüleri mensup oldukları toplumun, kültürün anlam-değer dünyasını, hayat perspektifini gözeterek süreci şekillendirmektedir. Toplumu yansıtan değerlerin devamlılığının sağlanması, bu değerlerin yeni nesiller üzerinden tekrar üretilmesi ve aktarılması sistemin varlığı açısından oldukça önemli olup eğitim bu bağlamda önemli araçlardan biridir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kullanılan ders materyalleri de Türkiye'yi var eden anlam-değer dünyasını, kültürü, toplumsal hafızayı örtük müfredat aracılığı ile hedef kitleye aktarmakta ve bu içeriklerin devamlılığını sağlamaktadır. Bu çalışmada da ortaokul Türkçe ders kitaplarının tamamında yer alan Erdemler teması metinleri ile özel bir derlem oluşturulmuş; derlem tabanlı istatistik verileri hesaplanmış; Erdemler temasında MEB tarafından işlenmesi tavsiye edilen konularla ilişkili kavramların sıklığı dikkate alınarak derlem tabanlı analizler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca MI, MI3, Loglikelihood, Logdice, T-skor verileri hesaplanmıştır. Analiz sürecinde son yıllarda kullanım sıklığı giderek artan; arka planda kalan mesajları, cümle arasını okumada kullanılan eleştirel söylem analizi, derem dilbilim uygulamalarıyla birlikte kullanılmıştır. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan Erdemler teması içeriklerinden oluşturulan özel derlem aracılığıyla yapılan analizde, toplumun geleneksel değer algılarının sürdürülmeye çalışıldığı; öğrencilerin azimli olmaya ve çalışkan olmaya teşvik edildiği; kentleşmenin ve kapitalizmle ilişkili şemaların metin söylemiyle desteklendiği; devlet ve toplumun eğitim aracılığıyla temel değerler kapsamında tekrar üretilmeye çalışıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Söylem Analizi, Derlem, Ders Kitabı.

A CORPUS-BASED CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS: THE THEME OF VIRTUE IN MIDDLE SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS

ABSTRACT

The education system and its official executives coexist with the society. The education system and its official executives shape the process by considering the values of the society. It is very important for the existence of the system to ensure the continuity of the values that reflect the society, to reproduce and transfer these values through new generations. Ministry of National Education course materials are also used in Turkey who have the sense-world values, culture, to convey to the audience through social memory and implicit curriculum is to ensure the continuity of this content. In this study, a special corpus was created with the texts of the Virtue theme in all secondary school Turkish textbooks; corpus-based statistical data calculated; in the theme of virtues, various corpus-based analyzes were carried out, taking into account the frequency of concepts related to the topics recommended by the Ministry of National Education. In addition, MI, MI3, Loglikelihood, Logdice, T-score data are calculated. In the analysis process, the frequency of use has increased in recent years; Critical discourse analysis, which is used to read the messages in the background and between sentences, is used together with derem linguistics applications. In the analysis made through the special corpus composed of the content of the Virtues theme in the secondary school Turkish textbooks, it is tried to maintain the traditional value perceptions of the society; students are encouraged to be ambitious and hardworking; urbanization and schemas associated with capitalism are supported by textual discourse; It has been determined that the state and society are tried to be reproduced within the scope of basic values through education.

Keywords: Critical Discourse Analysis, Corpus, Textbook.

GİRİŞ

Dil, içinde bulunduğu toplumun tarihi, kültürü, yaşama biçimi ile doğrudan etkileşim içindedir. Bu etkileşim sayesinde dile ait kelimeler, kavramlar, şemalar semantik derinlikler kazanarak o toplumun anlam-değer dünyasını şekillendirmektedir. Toplumlara yöneten, yönlendiren resmi ya da sivil organizasyonlar bu anlam değer dünyasından doğrudan etkilenirken olası mana çözümlerine karşı da refleksif aksiyonlar geliştirmektedir. Toplumu yönlendiren resmi ya da sivil organizasyonlar; toplumsal bütünlüğü korumak, mensup olunan anlam değer dünyasını yeni nesillere aktarmak, toplumu değişen ve dönüşen çağın şartlarına adapte etmek gibi hayati sorumlulukları bünyesinde barındırmaktadır. İlkel anlamda çerçevesi çizilen bu sorumlulukların sivil manadaki yürütücülüğünü örf, adet, gelenek, kültür, sivil toplum kuruluşları gibi oluşumlar üstlenmektedir. İfade edilen sorumlulukların resmî manadaki yürütücüsü ise “devlet” adını verdiğimiz köklü organizasyondur.

Modern “devlet” organizasyonu içinde toplumu değiştirip dönüştürme, düşünsel hafızayı şekillendirme, siyasal düzeni yeniden üretme, meşru otoritesini kabul ettirme gibi faaliyetler için eğitimden faydalanmaktadır. Eğitim bir topluma bilgi, beceri ve ideoloji kazandırmaktadır. Black’e (1989:114) göre de devlet, elinde bulundurduğu tüm imkânlarla topluma, kendi ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir kurumu temsil etmektedir. Eğitim aracılığıyla devlet, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir ‘eritme potası’ içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelmiştir. Şimşek (2021) ise fikirlerin, ideolojilerin ve değerlerin genelde medya ve yazılı görsel içeriklerle yayıldığını, desteklendiğini, empoze edildiğini belirtmiştir. Bu sürecin bir diğer önemli ayağı ise eğitim kurumları, bu kurumlarda kullanılan materyallerdir.

Uluğ (1999:49) ise eğitimi hem belli toplumsal davranış kurallarının yerleşmesinde hem de bütünlükte toplumsallaşma sürecinin gerçekleştirilmesinde etkin olduğunu belirtmektedir. Toplum; kendisini oluşturan bireylerden, toplumsal davranışlar konusunda bir beklenti içerisindedir. Bu toplumsal davranışların temeli ise toplumsallaşma sürecine kadar uzanmaktadır. Toplumsallaşma sürecinin ana değişkeni günümüzde eğitimidir.

Eğitim, genellikle yazılı, açık ve örtük hedefleri bünyesinde barındıran bir kavramdır. Ayrıca yaygın ve örgün olarak da yürütülmektedir. Örgün eğitim sürecinin en önemli iki aktörü ders programları ve ders kitaplarıdır. Akbulut’un (2011) ifade ettiği gibi eğitim öğretim ortamında faaliyetleri yönlendiren en büyük araçlardan biri ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında toplumsal rollerin empoze edilmesi bir devlet politikasıdır. Eğitim aracılığı ile nesiller, toplumlar hedeflenen projeksiyonlar çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde eğitim faaliyetlerini yürütüp yönlendiren Millî Eğitim Bakanlığı ana dili eğitime büyük önem vermektedir. Bu bağlamda hazırlanan öğretim programlarında işlenmesi zorunlu içerikler bulunmaktadır. MEB (2018) Türkçe dersi öğretim programında (Tablo 1’e bkz.) ders kitaplarında işlenmesi gereken zorunlu temalar arasında Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk temaları sayılmış; ders materyallerinde bu temalarda işlenecek konu içerikleri belirtilmiştir.

Tablo 1: MEB 2018 Türkçe Öğretim Programı Zorunlu Temalar ve Konu Önerileri

Zorunlu Temalar	Konu Önerileri
Erdemler,	ahlâk, alçak gönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sılayırahim, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.
Millî Kültürümüz	aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.
Millî Mücadele ve Atatürk	15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut’ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.

Bu araştırmada da 5, 6, 7 ve 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Erdemler teması içeriklerinden oluşturulan özel derlem ve derlem bünyesinde öne çıkan içerik kelimeleri eleştirel söylem analiziyle incelenecektir.

2. DERLEM TABANLI SÖYLEM ANALİZİ YAKLAŞIMI

Söylem analizi, genellikle konuşmalar ve metinler üzerinden gerçekleştirilen bir çözümleme tekniğidir (Arkonaç, 2012: 105). Söylem Analizi yazılı ya da sözlü metinleri bağlam, semantik katmanlar, sosyal ve zihinsel şemalar çerçevesinde inceleme prensibi üzerine inşa edilmiştir.

Söylem analizi; “metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir.” (Çelik vd 2008: 99). Söylemi yani yüzey yapı ile derin yapıyı inceleyen bu araştırma alanı 1960’lar sonrasında popülerliğini artırmış; modernizm, kapitalizm gibi geniş yelpazeli oluşumların etkilerini toplum dilbilim, derlem dilbilim gibi disiplinlerarası alanlar üzerinden tespit etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede modernizm, postmodernizm, yapısalcılık, postyapısalcılık, hermenötik gibi alanlar söylem analizinin biçimini etkilemiştir.

Sosyal bilimlerde son yıllarda kullanımı sıklaşan Eleştirel Söylem Analizi (ESA) gösterebilimsel, söylemsel bir boyutu olan sosyal sorunların incelenmesinde faydalanan metin odaklı disiplinler arası bir yaklaşımdır. Eleştirel söylem analizinin amacı; hâkimiyet/egemenlik, ayrımcılık, güç ve kontrol arasındaki gizli ve şeffaf yapısal ilişkileri analiz etmek olarak tanımlanmaktadır (Wodak, 1995). Bu çerçevede Eleştirel Söylem Analizinin amacı sadece metinlerde kullanılan dilin semantik göndermelerini çözümlmek, örtük kodları açığa çıkarmak, söylemle inşa edilen şemaları somutlaştırmak, söylemin toplumla ilişkisini betimlemek olarak özetlenebilir.

Derlem dilbilim, bilgisayar yazılımı kullanarak büyük hacimli otantik metin verilerini analiz etme süreci için bilimsel altyapıya sahiptir. Dilbilim odaklı çalışmalarda son yıllarda derlem dilbilim uygulamalarının kullanımı artmaktadır. Türkçeye “derlem” olarak aktarılan bu terim Latince kökenli bir sözcük olup “*vücut*” anlamına gelmektedir ve sözcüğün çoğulu olan “*corpora*” Latince çoğul ekleriyle oluşturulmuştur. McEnery ve Hardie (2011: 32) derlemi “İncelenecek olan dil değişkesini en üst düzeyde temsil edici güce sahip, makine tarafından okunabilen ve belli sınırları olan metin bütünü” şeklinde tanımlamışlardır.

Derlemler amaçlarına göre farklı veri seti hacimlerine sahiptir. Veri boyutu ve hitap ettiği araştırma alanı bakımından makro derlemler “genel derlem” olarak ifade edilir. Özel derlemler, genel derlemlerin aksine daha dar kapsamlı veri setlerine sahip olup belirli bir çalışma alanı ya da disipline odaklıdır. (Lee 2010: 114). Ancak araştırmalar, yüksek sıklık değerine sahip öğeleri araştırırken de güvenilir sonuçlar verebildiklerini ve bir derlemin her zaman milyonlarca kelimeden ve çok sayıda metinden oluşması gerekmediğini göstermiştir (Biber, 1990).

Derlem dilbilim bünyesinde dilbilimsel istatistik hesaplamaları yapmak, soruları yanıtlamak ve dil pratiğiyle ilgili çok önemli gerçekleri keşfetmek için derlem yazılımları kullanır (Kennedy, 2014). Eleştirel Söylem Analizi ve derlem dilbiliminin sentezi diyebileceğimiz “derlem tabanlı eleştirel söylem analizi” alanının ortaya çıkışı, her iki alanda da Lancaster Üniversitesindeki köklü araştırma tarihine kadar izlenebilir (Fairclough, 2003; McEnery ve Wilson, 2001).

Derlem dilbilim, analistlerin daha büyük veri tabanlarıyla çalışmalar yapmasına imkân tanır. Ayrıca analistin önyargılarını, manipülasyonlarını ve bunların yanı sıra eleştirel söylem analizinin öznelliğine yönelik eleştirileri en aza indirir. Böylece derlem dilbilim, eleştirel söylem analizini hem metodolojik olarak hem de kuramsal olarak güçlü kılar.

Bu nedenle, araştırmalarda kullanılan derlemler, genellemelerin geçerliliğini sağlayan belirli kriterlere göre tasarlandığından geleneksel eleştirel söylem analizi yöntemlerinden daha güvenilir sonuçlar verir (McEnery ve Wilson, 2001). Marchi ve Taylor (2009), hem eleştirel söylem analizi hem de derlem dilbilimin metodolojik özelliklerinin derlem tabanlı eleştirel söylem analizi çerçevesinde birleştirildiğini açıklamaktadır. Ayrıca derlem dilbilim istatistiksel anlamlılığa sahip büyük veri tabanlarıyla genelleştirilebilir ve güvenilir sonuçlar veren nesnel, tanımlayıcı analize dayanan nicel bir yaklaşımdır. Buna karşılık eleştirel söylem analizi, hermenötik yönü ile öne çıkan analistin çıkarımları üzerine inşa edilen nitel bir yaklaşımdır.

Derlem tabanlı söylem analizi son yıllarda büyük ivme kazanmıştır. Derlem dilbilimle söylem analizinin senteziyle oldukça faydalı bir disiplin meydana geldi. Özellikle Baker ve arkadaşlarının (Baker vd., 2008) derlem tabanlı eleştirel söylem analizinin gelişiminde önemli katkıları olmuştur. Oluşturulan veri setinde frekans, eşdizimlilik (collocation), bağlam (concordance), cümle yapısı ve diğer yapısal analizler aracılığı ile eleştirel söylem analizine farklı bir bakış getirilmiştir.

Eleştirel söylem analizi metinlerde ortaya çıkan sorulara kesin cevaplar vermek yerine onları var eden bağlamla birlikte düşünsel bir aktivite gerçekleştirmektir (Güllüoğlu, 2012: 232-233). Bu araştırmada da 5, 6, 7 ve 8.sınıf Türkçe ders kitaplarında zorunlu tema olarak yer alan Erdemler teması içerikleri kullanılarak özel bir derlem oluşturulmuştur. Derlemede öne çıkan kavramlar üzerinden derlem tabanlı eleştirel söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Öne çıkan kavramların söylemi analiz edilerek desteklenen davranış ve tutumlar araştırılmıştır.

3.YÖNTEM

Bu çalışma derlem tabanlı yaklaşım benimsenmiş; özel amaçlı bir derlem oluşturulmuştur. Wolfgang Teubert ve Anna Čermáková, (2004: 119) özel amaçlı derlemleri, bütüncül bir yaklaşımla standart dil üzerinde çalışma amacından ziyade derlemi oluşturanların, özel bir durumu araştırmalarına yönelik olarak hazırladıkları derlemler olarak tanımlamıştır. Genel başvuru derlemlerine göre daha küçük boyutlarda olan özel amaçlı derlemler, çeşitli araştırma amaçları için tasarlanmaları ile bilinmektedir. Genel dilbilimsel kaygılardan ziyade, dar kapsamlı araştırmalarda araştırmacıya kaynaklık edebilirler. Verilerin analizinde ise Eleştirel Söylem Analizi yöntemi benimsenmiştir. Söylem analizi, metni sözdizimsel ve semantik sınırların ötesine giderek bir yapı sökümü uğratma ve onu kuran niyetin ne olduğunu anlama çabasıdır (Solak, 2011: 3). Söylem analizi; “metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir.” (Çelik vd. 2008: 99).

3.1.Araştırmada İncelenen Veri Seti

Araştırma kapsamında MEB bünyesinde 5, 6, 7 ve 8.sınıf düzeyinde okutulan Türkçe ders kitapları çalışmanın evreninin oluşturmakta olup örneklem ilgili ders kitaplarının Erdemler teması içerikleridir. İlgili materyallerde yer alan Erdemler teması içerikleri derlem tabanlı olarak incelenmiş; öne çıkan kavramlar eleştirel söylem analiziyle değerlendirilmiştir.

5. sınıf

Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5. sınıf ders kitabı. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

6. sınıf

Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Demirel, T. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6. sınıf ders kitabı. Ankara: Ekoyay.

Ertürk, N., Keleş, S., Külünk, D. (2020). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6. sınıf ders kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

7. sınıf

Kır, T., Kırman, E. ve Yağız, S. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akgül, A., Demirer, N., Gürcan, E., Karadaş, D., Karahan, İ. ve Uysal, A. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. sınıf ders kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Erkal, H. ve Erkal, M. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7. sınıf. Ankara: Özgün.

8. sınıf

Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

3.2.Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında MEB bünyesinde 5, 6, 7 ve 8.sınıf düzeyinde okutulan Türkçe ders kitapları OCR yazılımı ile bilgisayar ortamına aktarılmış; ilgili kitaplarda yer alan Erdemler temasına ait içerikler UTF-8 kod dönüşümünden geçirilip sayısallaştırılmış; akabinde “özel derlem” oluşturularak çalışmanın veri seti oluşturulmuştur. Özel derlemler, genel derlemlerin aksine daha dar kapsamlı veri setlerine sahip olup belirli bir çalışma alanı ya da disipline odaklıdır. (Lee 2010: 114). Ancak

araştırmalar, yüksek sıklık değerine sahip öğeleri araştırırken de güvenilir sonuçlar verebildiklerini ve bir derlemin her zaman milyonlarca kelimededen ve çok sayıda metinden oluşması gerektiğini göstermiştir (Biber, 1990). Elde edilen veri seti Wordsmith Tools 7.0 yazılımı Wordlist modülü ile analize hazır hale getirilmiştir. Bu süreçte kavramlar aldıkları çekim ve durum eklerinden (lemmatization) arındırılarak "lemma" analize uygun hale getirilmiştir. f(5) ve üzeri [4<f(x)] parametresi tercih edilmiş; M1, M13, Loglikelihood, Logdice, T-score verileri hesaplanmıştır. Bir bütün olarak analiz edilen veri setinde öne çıkan kavramlar Concordance (uyumluluk) modülünün yanı sıra Collocations (eşdizimlilik) modülleri ile incelenmiştir. Ayrıca eleştirel söylem analizi sürecinde veri setine gömülü derin yapıları açığa çıkarmak için veri setinin STTR düzeyi 0,40 olarak baz alınmıştır. Özel derlemede öne çıkan kavramların söylemi üzerinden desteklenen davranış ve tutumlar araştırılmıştır.

Görsel 1. WordsmithTools 7.0 Concordance Modülünün Arayüzü

N	Concordance	Set	Tag	Word	# Sent	# Para	# Pos	# Neg	# Sect	# Sect	File	Date	%
20	BABAM SÖYLEMEZSE O, BİR SEY SORMAZDI. BABAM, UZUN SÜRE SUSKUN KALDI. PENCEREDEN	8..M		119	0	118	0	118	0	118	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	7%
21	BİR SEY Nİ OLDU? HİÇ YÜZÜN GÜLMÜYÖR. BABAM SAĞSARAK BAKTI ANNEME. SANIKI BOYLE	8..M		144	0	143	0	143	0	143	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	8%
22	SEY, HER ZAMAN GÜZEL GİTMEZ YA! O AKŞAM BABAM YİNE EKİKSİ GİBİ GÜLDÜ, GÜLDÜRDÜ.	8..M		200	0	199	0	199	0	199	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	11%
23	YÜZÜ GÜLMÜŞTÜ YA... ÖTESİNİN ONEMİ YOKTU. BABAM NASIL OLSA İŞLERİ YOLUNA KOYARDI.	8..M		293	0	292	0	292	0	292	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	16%
24	OLSA İŞLERİ YOLUNA KOYARDI. ÖYLE OLMADI. BABAM ERTESİ GÜN DE DAHA ERTESİ GÜNLERDE	8..M		301	0	300	0	300	0	300	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	17%
25	ANNEM İLK KEZ TARTIŞTILAR. ANNEM KIRILDI. BABAM KÜSTÜ, ORTADAKI SIFRA SUÇLU BİR	8..M		347	0	346	0	346	0	346	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	19%
26	HİÇ KÖNÜSMADAN GEÇTİK. ANNEMLE BABAM, BENİ OKULUMA BIRAKTILAR. SONRA DA	8..M		372	0	371	0	371	0	371	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	21%
27	HEPİMİZ ZORLA OTURUYORDUK. BİR AKŞAM BABAM EYE GELMEDİ. ANNEMSE PENCEREDEN	8..M		436	0	435	0	435	0	435	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	25%
28	EVİN ÖNÜNE BİR KAMYON GELDİ. İÇİNDEN BABAM İNDİ. "HADI HİÇ DURMAYIN, EVDE NE	8..M		460	0	459	0	459	0	459	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	26%
29	ÇIKARMADAN ESİYAYI TOPLAMAYA BAŞLADI. BABAM GETİRİĞİ ADAMLARA ÖNCE BUZZOULABI.	8..M		480	0	479	0	479	0	479	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	28%
30	ODADA YALNIZDIM. DIŞARI ÇIKTIM. BABAM TOPRAK DAMIN ÜSTÜNDE OTURUYORDU.	8..M		544	0	543	0	543	0	543	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	32%
31	DEŞİNMİYORDU. BİZ HÂLÂ KÖYDEYDİK. BİR GÜN BABAM AVLUYA BİR TAKIM TAHTA	8..M		653	0	652	0	652	0	652	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	39%
32	GÖZLERİMİ AÇTIM. BANA GÜLMÜŞEVEN YÜZÜYLE BABAM DURUYORDU KARŞIMDA. DÜŞ KIRIKLIĞINA	8..M		796	0	795	0	795	0	795	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	48%
33	BİR YANA FIRLATIP ANNEME SARILDIĞIMDA BABAM PEDALI KIRILAN BİSKİLETI ONARMAYA	8..M		876	0	875	0	875	0	875	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	52%
34	ŞEFTALİYE NE DEMİŞ?" BU SORULARIN YANITINI BABAM DA BİLMİYORDU AMA BENİ	8..M		922	0	921	0	921	0	921	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	55%
35	BİR AKŞAMUŞTÜ EVDE YALNIZDIM. ANNEMLE BABAM BİR YERE GİTMİŞLERDİ. CANIM SIKILMIŞTI	8..M		1498	0	1497	0	1497	0	1497	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	90%
36	PENCERENİN YANINDA ASILI YELEĞİNE TAKILDI. BABAM, GİYİŞİNİ DEĞİŞTİRMİŞ, BU ESKİ YELEĞİ	8..M		1535	0	1534	0	1534	0	1534	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	95%
37	AKIŞTI. YELEĞİN BİR YANI AŞAĞIYA SARKIYDI. BABAM, BOZUK PARALARINI YELEĞİNİN SAĞ ALT	8..M		1548	0	1547	0	1547	0	1547	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	93%
38	ZOR ATTIM İÇERİYE. ANNEMER DÖNÜMÜŞ. BABAM YUKARIYA ÇIKMIŞTI, ORADAN SESİ	8..M		1859	0	1858	0	1858	0	1858	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	112%
39	İÇİNDEYDİ. ONU GÖSTERMİYORDUM. BU SIRADA BABAM GÜLEREK YUKARIDAN İNDİ. — BAK, BEN	8..M		1913	0	1912	0	1912	0	1912	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	115%
40	AGDALASTIRIĞI İÇİN ELİME YAPIMIŞTI İYİCE. BABAM, SEDİRE ATARKEN KENDİNİ: — HASAN, BİR	8..M		1957	0	1956	0	1956	0	1956	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	117%
41	ANNEMLE KİMİZ LOŞ MUFFAKTA YALNIZDIK. BABAM TUĞLAÇLARIN TOPLANTISINDAYDI.	8..M		1835	0	1834	0	1834	0	1834	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	104%
42	PARÇALADIM. SONRA YALAĞIN İÇİNE ATTIM. BABAM, HER SABAH DIŞARIYA GİDERKEN BİR	8..M		843	0	842	0	842	0	842	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	61%
43	EVDE HİZMETÇİMİZ PERVİNLE KALMIŞTI. (...) BABAM, ÇEŞMEYE BAKARKEN YALAĞIN İÇİNDE	8..M		867	0	866	0	866	0	866	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	63%
44	DA SAŞIRDI, KIRILMIŞ KAŞAĞI MEYDANA ÇIKINDA BABAM, BUNU KİMİN YAPTIĞINI SORDU.	8..M		899	0	898	0	898	0	898	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	65%
45	HABERİ YOKTU. KOŞARAK ARKAMDAN GELDİ. BABAM PEK SERTTİ. BİR BAKIŞINDAN ÖDÜMÜZ	8..M		966	0	965	0	965	0	965	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	69%
46	— YALAN SÖYLEME, DİYORUM. — BEN KIRMADIM. BABAM TEKRAR: — DOĞRU SÖYLE	8..M		1013	0	1012	0	1012	0	1012	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	72%
47	FEVADIR. DEĞİL HASAN İNKÂRINDA BIAT ETTİ. BABAM ÖKELENDİ. ÜZERİNE YÜRÜDÜ.	8..M		1027	0	1026	0	1026	0	1026	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	73%
48	EVDE MAHPUSUM. ANNEM GELDİKTEN SONRA DA BABAM HASAN'I AFFETMEDİ. FIRSAT DÜŞTÜKÇE	8..M		1073	0	1072	0	1072	0	1072	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	76%
49	, KESİP KARDEŞİMİN BOYUNUNA SARIYORLARDI. BABAM, YATAĞININ DİBİNDEN HİÇ	8..M		1152	0	1151	0	1151	0	1151	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	82%
50	kayıp açmaya cesaret edemeyordum sanırım. En iyi babama selâmetmek için babam Kamile yardımını	3A..A		880	0	879	0	879	0	879	6..snf meb nihâl ertürk 6	2021.Ns.11.00:	58%
51	faize duymanın için oradan uzaklaştım. İçten içe babama kıyordum. Kimsemin cddiye almadığı.	3A..A		1157	0	1156	0	1156	0	1156	6..snf meb nihâl ertürk 6	2021.Ns.11.00:	74%
52	Kimni kâmi? Sonradan mı böyle olmuştuk? (...) Babama sormalıydım. Biraz sonra babam erkide bir	3A..A		1174	0	1173	0	1173	0	1173	6..snf meb nihâl ertürk 6	2021.Ns.11.00:	75%
53	kâdar bakarmakten. Kamile bakarmaya çâkarak babama sordum: — Orun bu hâle nasıl geldiğin	3A..A		1252	0	1251	0	1251	0	1251	6..snf meb nihâl ertürk 6	2021.Ns.11.00:	80%
54	. Tepsvi alp eve yoneldim. O günden sonra babama olan sevgim daha da arttı. SEFİLLER	3A..A		1387	0	1386	0	1386	0	1386	6..snf meb nihâl ertürk 6	2021.Ns.11.00:	87%
55	iki küçük keşe kâğıdını bir elimde tutuyordum, BABAMA BAKIYORDUM, BİR SEY SÖYLEYEMİYORDUM.	3A..A		1975	0	1974	0	1974	0	1974	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	118%
56	VARDI. BU OLAYDAN SONRA ANNEME, BABAMA HABER VERMEDEN HİÇBİR YERDEN PARA 3A..A	3A..A		2028	0	2027	0	2027	0	2027	7..snf meb tolg kr 5	2021.Ns.11.00:	121%
57	YANINA GİDECEM, DEĞİL. — NİÇİN? — BABAMA BİR SEY SÖYLEYECEM. — NİE	3A..A		1202	0	1201	0	1201	0	1201	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	85%
58	AĞI AYLA AĞI AYLA PERKİNİ ANI ATTIM. SİBİNİ BABAMA SÖYLESEMİ HASAN DA DUYACAK.	3A..A		1266	0	1265	0	1265	0	1265	8..snf meb 7 1 tem 2et	2021.Ns.11.00:	86%

BULGULAR

4.1. Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Erdemler Temasının Derleminde Öne Çıkan İçerik Kelimeleri

MEB bünyesinde 5, 6, 7 ve 8.sınıf düzeyinde okutulan Türkçe ders kitapları bilgisayar ortamına aktarılmış ve ilgili kitaplarda yer alan Erdemler temasına ait içerikler UTF-8 kod dönüşümünden geçirilerek özel bir derlem oluşturulmuş ve bu derlem Wordsmith 7.0 yazılımında analiz edilmiştir. Tablo 2'de araştırmanın veri setine ait veriler gösterilmiştir.

Tablo 2. Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Erdemler Temasının Derlemi Verileri

Toplam Kelime sayısı (Token)	Farklı Kelime Sayısı (Type)	TTR	MBFK	MO TTR	Standart TTR
19306	7843	0,4108	172	2,49	0,40

Tablo 2'de görüldüğü üzere araştırmanın veri seti 45 metin, 19306 kelimededen oluşmaktadır. Farklı kelime sayısı 7843, TTR oranı 0,4108, metin başına düşen farklı kelime sayısı 172, metin odaklı type/token oranı 2,49 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3'te MEB bünyesinde ortaokul düzeyinde okutulan Türkçe ders kitapları "erdemler" temasına ait içerik kelimeleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Erdemler Temasına Ait Tematik Kavramların Sıklıkları

Kelime	f ()	Kelime	f ()	Kelime	f ()
Baba	152	İyilik	28	Kardeş	19
Anne	94	İyimser	28	Yardım	18
İnsan	92	Kötümser	28	Zavallı	15
Çocuk	60	Sevgi	26	Arkadaş	14
Adam	49	Kadın	26	Azim	11
Düşün	38	Köy	24	Hoca	10
Para	33	Köylü	21	Aile	10
Dost	31	Saygı	19	Paylaşmak	5

Tablo 3'te 5, 6, 7 ve 8.sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitapları derlem tabanlı olarak incelenerek "erdemler" temasında yer alan içerik kelimeleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda 5, 6, 7 ve 8.sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitaplarında "erdemler" temasında yer alan içeriklerde bu temanın konu içeriği ile uyumlu kelimeler saptanmış; minimum $f=5$ ve üzeri $[4 < f(x)]$ değerine sahip 24 farklı kavramın materyallerde kullanıldığı saptanmıştır. Bu bağlamda frekans değeri açısından öne çıkan içerik öğeleri tematik olarak gruplandırılarak analiz edilecektir.

Eşdizimlilik ve uyumluluk (concordance) analizi açısından oluşturulan derlemde belirtilen parametre değerleri üzerinde seyreden verilerin derlem tabanlı istatistik bilgileri Tablo 4'te gösterilmiştir. Bu bağlamda materyallerde yer alan Erdemler teması üzerinden öne çıkarılan değerler ve benimsenilmek istenen şemalara yönelik şablonlar öne çıkmaktadır. Bu kapsamda aile, çocuk, iyilik, saygı, sevgi, insan içerikleri öncelenecek hedef kitlenin zihinsel şemaları şekillendirilmeye çalışılmıştır. Belirtilen parametre üzerinde değere sahip olan düğüm kelimeler listelenmiş; uyumluluk analizinde benimsenen bütüncül bakış açısıyla analizler detaylandırılmıştır.

Tablo 4. Parametrik Düğüm Kelimelerin Derlem Tabanlı İstatistik Verileri

Düğüm Kelime	Eşdizimli Kelime	Joint	Mİ	Mİ3	Log Likelihood	T-Score	LogDice
Baba	Anne	9	19,23	25,57	210,62	3,00	0,07
Anne	Baba	16	20,06	28,06	393,94	4,00	0,13
Çocuk	Bir	11	18,55	25,47	247,33	3,32	0,03
İyimser	Kötümser	6	25,09	30,26	201,3	2,45	0,35
Sevgi	Saygı	8	23,28	29,28	234,81	2,83	0,29
Adam	Bir	12	18,43	25,59	267,59	3,46	0,03
İnsan	Bir	14	17,72	25,34	297,88	3,74	0,04
Saygı	Bir	5	17,95	22,59	107,95	2,24	0,01
İyi	Bir	6	18,38	23,54	133,24	2,45	0,02
Yaşam	Sevinç	5	26,63	31,28	175,84	2,24	0,71

4.2.Aile ile İlişkili Kavramların Analizi

Ortaokul Türkçe ders kitapları "erdemler" temasında aile üst başlığı ile ilişkili kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: baba $f(152)$, anne $f(94)$, çocuk $f(60)$, kardeş $f(19)$, aile $f(10)$. Veri setinde öne çıkan düğüm kelimelere ait veriler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Aile üst başlığı ve Ortaokul Türkçe ders kitapları erdemler temasında frekans değeri bakımından ilk sırada yer alan kelimelerin baba $f(152)$ ve anne $f(94)$ olduğu saptanmıştır. Baba kavramı metin

söyleminde genellikle koruyucu, yol gösterici, sığınılacak yer- kişi olarak yansıtılmıştır. Ayrıca “baba” kelimesinin “anne” kelimesi ile yoğun şekilde eşdizimli olduğu saptanmıştır. Söylem açısından anne, babayı destekleyen, ailevi birlikteliğin merkezi olarak söylemde kendine yer bulmuştur. Ayrıca anne-baba birlikteliğinden yoksun bireyin maddi ve manevi anlamdaki yoksulluğu, çıplaklığı vurgulanmış; bireyin anne-baba olmadan içine düşeceği kaotik durum ima edilmiştir. Bu çerçevede örtük olarak okurda anne-babaya yönelik olumlu tutumlar geliştirilmeye çalışılmış; anne-baba tarafından belirlenen sınırların aşıldığında ya da yok sayıldığında karşılaşılabilecek olumsuzluklar üzerinden okurun davranışları manipüle edilmeye çalışılmıştır. Ancak okurun özerkliği, farklı düşünceler geliştirebilme yetisi açısından bu durumun sık tekrar edilmesi okura olumsuz yansıma ihtimali öne çıkmaktadır.

Çocukların hepsi de ellerindeki çubukları kolayca kırmışlar. Baba “görüyorsunuz ya evlatlarım.” demiş. “birlik olursanız düşmanlarınız size bir şey yapamaz. Ama birbirinizle geçinemez, çekişmeye devam ederseniz düşmanlarınıza tek başınıza karşı koyamazsınız, yenilip gidersiniz.

Aslında çulsuzun teki, altüstü bir berber kalfası yıldız yağmuru kış, beyaz ağaçlar yaratır topraktan; bazı insanlardan umutsuzluk yaratır, ama bir sevgi ilişitir bu umutsuzluğa, dünyanın en garip çiçeğini yaratır. Annesi babası ölmüştü kızın başında bir kukuletası, sırtında yırtık bir elbisesi ve tüyleri yağmur yemiş bir paltosu vardı. Böyle bir kızın cebinde olsa olsa bir dilim ekmeği olur ancak, avucunda sıkı sıkı tuttuğu birazcık bozuk parası olur.

Ancak babası matbaada geçirdiği talihsiz bir kaza sonucu bir elinin dört parmağını kaybetmişti. Kemal, babası çalışmazsa okulu bırakmak zorunda kalmaktan korkuyordu

Yavaş ve sıkıntılı bir sürecin sonunda annemle alfabenin üzerinden geçtim ve tüm harfleri iyice öğrendim. Yanımda oturup bana ders verdiği zamanlarda dikkatlice dinlemem ve izlemem annemi teşvik ediyordu.

Genç kadın soru karşısında sıcak bir gülümseme ile “Borcunuz yok küçük bey, annem gösterdiğimiz nezaket ve şefkatin karşılığında asla bir bedel beklenmemesi gerektiğini öğretti bana ve kardeşlerime.” dedi

Aile üst başlığı ve Ortaokul Türkçe ders kitapları erdemler temasında frekans değeri bakımından öne çıkan diğer kelimenin çocuk f(60) olduğu saptanmıştır. Erdemler teması çerçevesinde “çocuk” kavramı ideal nesil olgusu üzerinden metin söylemine aktarılmıştır. Bu bağlamda çocukların birlik beraberlik içinde çalışma, organize olma gibi yetileri geliştirilmeye çalışılırken metin söyleminde parçadan bütüne giden bir organizasyon dikkat çekmektedir. İyilik yapma, fedakârlık yapma, toplumsal manada rol model olma gibi görevler de çocuklar üzerinden metin söylemine aktarılmış; bu tür davranışlar çocuklar nezdinde teşvik edilmiş; ideal toplum adına temel davranış kalıpları okura işaret edilmiştir. Metin söylemi üzerinden çocuklarda şekillendirilmek istenen bir diğer kavramın ise “azim” olduğu saptanmıştır. Sahip olunan hayaller üzerinden çocukların bir hedef peşinde koşmaları, azimli olmaları, hedef peşinde koşmaları çiftlik hayali kuran çocuk üzerinden örtük olarak işaret edilmiştir. Ayrıca çocuklara hayaller, düşünceler ve idealler üzerinden başarısız olma gibi sonuçlarla veya farklı olumsuzluklarla karşılaşılrsa da “bedel ödeme”, “ilkeler üzerinden hareke etme” gibi davranışlar teşvik edilmiştir.

Çocukların hepsine birer çubuk verip “şimdi kırın bakalım.” demiş. Çocukların hepsi de ellerindeki çubukları kolayca kırmışlar. Baba “görüyorsunuz ya evlatlarım.” demiş. “birlik olursanız düşmanlarınız size bir şey yapamaz. Ama birbirinizle geçinemez, çekişmeye devam ederseniz düşmanlarınıza tek başınıza karşı koyamazsınız, yenilip gidersiniz...

Bir kadın belirdi yanı başında; “güzel çocuk,” dedi, “yiyecek bir şey var mı cebinde? Ağzıma üç gündür lokma koymadım, kime başvurduysam geri çevirdi beni.” kız onun sözünü kesti. Bir dilim ekmeği vardı ya, onu yesin zavallı kadın, kendisi bir şey yemeyeli iki gün olmuştu daha. “al teyze,” dedi, “benim karnım tok, daha demin yemek yedim. İnan bana, daha olsaydı daha verirdim...

Orta ikideyken büyüdüğü zaman ne olmak ve yapmak istediği konusunda bir kompozisyon yazmasını istedi hocası. Çocuk bütün gece oturup günün birinde at çiftliğine sahip olmayı hedeflediğini anlatan yedi sayfalık kompozisyon yazdı. Hayalini ayrıntılarıyla anlattı. hatta hayalindeki 200 dönümlük çiftliğin krokisini de çizdi.... Kağıdın üzerinde kırmızı kalemle yazılmış kocaman bir “0” ve “dersten sonra beni gör.” uyarısı vardı. — neden “0” aldım? diye merakla sordu hocasına çocuk. — Bu senin yaşında bir çocuk için gerçekçi olmayan bir hayal, dedi hocası. — Paran yok. Kaynağınız yok.

at çiftliği kurmak büyük para gerektirir.... Çocuk bir hafta kadar düşündükten sonra ödevini hiçbir değişiklik yapmadan geri götürdü hocasına. — Siz verdiğiniz notu değiştirmeyin... Ben de hayallerimi...

Aile üst başlığı ve Ortaokul Türkçe ders kitapları erdemler temasında frekans değeri bakımından öne çıkan diğer kelimeler kardeş f(19) ve aile f(10) olduğu saptanmıştır. Erdemler teması çerçevesinde “kardeş” ve “aile” kelimeleri fedakârlık, sevgi, yardımseverlik temalı söylemlerde daha çok kullanılmış; okurda da benzer davranış kalıpları örtük olarak teşvik edilmiş, özendirilmiştir. Ayrıca aile üyelerine dürüst davranılmadığında oluşabilecek olumsuzluklar da metin söyleminde ele alınmış; öğrenciler özelinde ile içi iletişim açısından şeffaflık ima edilmiştir.

Sizin tarafınızı seçtim. Yaptıklarımın karşılığı bu muydu, deyince çiçeği burmunda padişah şu cevabı verdi: — Sen kardeşimin sana emanet ettiği sırları bana bildirdin. Aynen bunun gibi benim sırlarımı da başkalarına açıklamayacağımı nereden bileceğim?

Neyse ki kız kardeşim Lily (Lili) ya da diğerlerinin taktığı isimle Titch (Tiş), ona çok yardım ediyordu. En büyüğümüz Lily, ailenin küçük annesi, siyah bukleleri ve parlayan gözleriyle ufak tefek sıska bir çocuktü. İstedığı zaman çok tatlı olabiliyor, küçük bir meleğe dönüşüyordu. Annemin yaşadığı zorluğu herhangi bir yetişkin kadından daha çabuk anlamış ve tepki vermişti. Diğer kardeşlerinin bakımıyla ilgileniyordu. Böylece annem, bana daha fazla zaman ayırabiliyordu.

Sabaha kadar gene gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin’i uyandırdım. Kalktık. Ben, içimdeki zehirden azabı boşaltmak için acele ediyordum. Fakat ne yazık ki zavallı suçsuz kardeşim o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh’u ağlarken gördük. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyordardı.

Yoksul bir ailenin çocuğu olan Howard (Havırt), ailesine destek olmak ve kendi okul masraflarını karşılamak için kapı kapı dolaşarak çeşitli eşyalar satan bir çocuktü...

4.3. Duygu Durumları ve Değerler ile İlgili Kavramların Analizi

Ortaokul Türkçe ders kitapları “erdemler” temasında Duygu Durumları üst başlığı ile ilişkili kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: iyimser f(28), kötümser f(28), iyi f(28), sevgi f(26), saygı f(19), zavallı f(15).

Duygu Durumları ve Değerler üst başlığı ve Ortaokul Türkçe ders kitapları erdemler temasında analiz edilecek kelimeler iyi f(28), iyimser f(28), kötümser f(28) kelimeleridir. Erdemler teması çerçevesinde “iyi” kelimesi genellikle “davran”, “ol” fiilleri ve “biri” isimleri ile yoğun bir eşdizimliliğe sahiptir. Bu bağlamda metin söylemiyle iyi insan olmak, iyi davranmak gibi davranış ve tutumlar teşvik edilmektedir.

“İyimser” ve “kötümser” kelimeleri söylem içinde genellikle birbiriyle eşdizimli durumdadır. Sıklık değerleri bakımından da her iki kelime de aynı frekansa sahiptir. Metin söylemi okurun iyimser ve kötümser tarafını dengede tutması için yapılandırılmış; bu bağlamda her iki tutumda denge gözetilmesi adına okur davranışı şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Hemen her kez avlarını, yiyeceklerini alıp kaçarlar; yanlarına yaklaşanları üstlerine yürüyüp kaçırlar. olsa olsa kendi yavrularına iyi davranırlar. İnsanlar öyle mi ya? Kimi zaman bize zahmet verse de sıkıntı çekmemize neden olsa da genellikle iyilik etmekten zevk duyarız

Ne kadar iyi bir öğrenci olduğumu göstermek için bunları annemin yanında yazmayı ihmal etmiyordum

Her şeyin iyi tarafını görmek; her şeye iyi tarafından bakmak insanı yanılabilir, diyebilirsiniz. ama unutmayın ki insana yaşama sevinci, neşesi katan gerçekte iyimserlerdir

Dengeli bir kötümserlik de yapıcılığıyla iyimserlik kadar işlevsel olabilir... Sözü şuraya getirmek istiyorum: fanatik, aşırı romantik, uçlarda dolaşan iyimserlik de kötümserlik de bence tehlikelidir. Denge burada da kendini gösterir. Yaşam, iyimserlikle kötümserlik arasında öyle bir denge kuruyor ki bileşik kaplar gibi biri yükseldiğinde öbürü azalıyor; öbürü azaldığında beriki yükseliyor. İşte gerçek iyimserlerle kötümserler bunun ayrımındadırlar.

Duygu Durumları ve Değerler üst başlığı bünyesinde incelenen sevgi kelimesi f(26), zavallı kelimesi f(19) değerine sahiptir.

Metin söyleminde genellikle gereklilik kipi ve emir cümleleri ile bağlamlandırılan sevgi kavramı özellikle büyüklere, aile üyelerine yönelik davranış ve tutumlarda gözetilmesi gereken bir duygu durumu olarak öğrencilere ve metin söylemine aktarılmıştır. Bu bağlamda okur davranış ve

tutumları -tercih edilen kipler üzerinden de anlaşılacağı üzere- metin söylemiyle açık bir şekilde manipüle edilmeye çalışılmış; davranışlara yönelik zihinsel şemalar metin yazarları tarafından şekillendirilmek istenmiştir.

“Zavallı” kelimesi araştırma veri setinde sıklık değeri bakımından öne çıkmayan merhamet, merhamet etme durumları ile ilgili kelimelerin yerine kullanılmıştır. “Zavallı” kelimesinin anne, kız, kadın gibi kelimelerle eşdizimlilik görünüm değerleri adam, baba, çocuk gibi kelimelere göre daha fazladır. Metin söyleminde merhametli olma davranışı teşvik edilmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet açısından kadınların yardıma muhtaç olma durumu bağlamlarda daha sık görülmesi dikkat çeken bir unsurdur

Zavallı anneciğim, benim iftira atabileceğime hiç ihtimal vermiyordun.

Kız onun sözünü kesti. Bir dilim ekmeği vardı ya, onu yesin zavallı kadın, kendisi bir şey yemeyeli iki gün olmuştu daha. “al teyze,” dedi

Arabanın altında bir kişilik yer var, birisi arabanın altına girsin ve sırtı ile kaldırsın, bizler de zavallı adamı çeker, çıkarırız.

Büyüklerimiz, küçüklüğümüzde bizi nasıl koruyup gözettilerse biz de onlara öyle sevgi ve saygı duymalıyız. Bir ihtiyaçları olduğunda hemen yardımlarına koşmalıyız

Sevgiyle bakmalı dünyaya, saygıyla yediğin ekmeğe, içtiğin suya eşe, çocuğa, konu komşuya sevgiyle bakmalı, saygıyla başlamalı her işe, sevgiyle ağaç diktiğinde...

Selam sevgi seherine, başla gönül seferine, karanlığın üzerine yüreğinle yürü dostum. Nice fikir yorgun düşer, göz yorulur, akıl şaşar, sevgi diyen çağlar aşar, yüreğinle yürü dostum.

Duygu Durumları ve Değerler üst başlığı bünyesinde incelenen yardım kelimesi f(18), paylaş kelimesi f(5) değerine sahiptir.

“Yardım” kelimesi genellikle “et” , “iste” gibi fillerle eşdizimlilik görünümüne sahiptir. Metin söyleminde yardıma ihtiyacı olan bireylere yardım etme davranışı özendirilmiş; mensup olunan inanç sistemi üzerinden ancak gerekli adımlar atılıp, çaba sarf edildikten sonra ilahi yardımın gelebileceği işaret edilmiştir. Dolayısıyla toplumda yaygın olan kaderci anlayışa yönelik şemalar okur zihninde metin söylemiyle dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Büyüklerimiz, küçüklüğümüzde bizi nasıl koruyup gözettilerse biz de onlara öyle sevgi ve saygı duymalıyız. Bir ihtiyaçları olduğunda hemen yardımlarına koşmalıyız. Ancak bu şekilde onların bizim üzerimizdeki haklarını belki ödeyebiliriz

Allah’ın yardımı, lütfunu gösterdi en sonunda. Bir yerde baktım, gözümün nuru evladım karşımda.” işte bu hikâye çok önemli bir hakikati, irfan dolu bir yolu gösteriyor bize: Allah’ın yardımı, insanın araştırmasına, çalışmasına, ümidine bağlıdır. Gaye, azim ve araştırmayla birlikte bulunsun da ne mümkün Allah’ın yardımı yetişmesin sonunda

Sonunda babam yıkanmasına yardım etmiş. Yıkanınca öyle değişmiş ki eli yüzü düzgün epeyce yakışıklı bir adam çıkmış ortaya.

“Paylaş” kelimesinin metin söyleminde işbirliğini, ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik bağlamlarda kullanıldığı saptanmış; Metin söylemiyle öğrencilerin paylaşma davranışı sergilemeleri örtük olarak teşvik edilmiştir.

Gözlerinin önünde bir paket kurabiye duruyordu! Çaresizlik içinde inledi: bunlar benim kurabiyelerimse ötekiler de onundu ve benimle her bir kurabiyesini paylaştı!

Kulübenin içi derli topluydu. Bulaşıklar yıkanmış, odalar süpürülmüş, tüfek yağlanmıştı. Ateşin üstünde çorba kaynıyordu. Çobanın üstü başı da temizdi. Çorbasını benimle paylaştı

4.4.Bireyler ile İlgili Kavramların Analizi

Ortaokul Türkçe ders kitapları “erdemler” temasında Bireyler üst başlığı ile ilişkili kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: insan f(92), adam f(48), kadın f(26), dost f(31), arkadaş f(19), zavallı f(15).

“İnsan” kelimesi metin söyleminde yardım etme, paylaşma, iyilik yapma ile ilgili bağlamlarda sık kullanılmış; “insan” kelimesi özellikle olumlu bağlamlarda kullanılarak öğrenci zihnindeki şema yapılandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca örtük olarak iyilik yapma, paylaşma, yardımlaşma gibi değer içerikli davranışlar metin söylemiyle teşvik edilmiştir.

İnsanları hayvanlardan ayıran birçok nitelikten birinin, iyilik etme olduğunu sanıyorum. Neden dersiniz, yırtıcı hayvanlarla ilgili gördüğüm belgesellerde olsun, evcil hayvanlarla geçen yaşamımda olsun, yakaladığı avı, yiyeceğini başkalarıyla rahatça paylaşan hayvana rastlamadım

İnsanlar da vardır ki onların günün birinde yapayalnız kaldıkları da çok görülen olaylardandır. Bizim yüce Yunus Emre'miz, şu dörtlüğünde insanlara çalışıp kazanmalarını, yemelerini ve yedirmelerini öğüt verdikten sonra bir gönüle girmenin, bir gönül elde etmenin eşsiz değerini şöylece dile getirir

İnsan bir şeyi kullanmadıktan sonra sahibi olsa da bir, olmasa da! Sorarım yemeyip biriktirene, parası olmayandan farkı ne?

Güler yüz her şeyden önce insana cesaret verir. Çünkü güler yüzlü insanlar her kusuru hoş gören, affeden insanlardır. Onun için güler yüzlü insanlar arasında yaşayanların hayatı daha tatlı geçer. (...)

“Adam” ve “kadın” kelimeleri toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmiştir. Her ne kadar toplumsal cinsiyet açısından kadın kelimesinin karşılığı erkek olsa da araştırmanın veri setinde bu kelimenin frekans değeri çok düşüktür. Bu bağlamda genellikle erkekler için daha sık kullanıldığı bilinen f(49) değerine sahip “adam” kelimesi değerlendirmeye alınmıştır. “Adam” kelimesi genellikle kimlik açısından belirsizliğin tercih edildiği içeriklerde kullanılmış; yaşlı, bir, zavallı gibi sıfatlarla belirsizlik metin söyleminde giderilmeye çalışılmış; seçilen kişilerin ve ders içerikli söylemdeki bireylerin hep erkek olduğu tespit edilmiştir.

Bir adam ve oğlu, ormanda yürüyüş yapıyorlarmış. Çocuk birden takılıp düşmüş ve “aaaah!” diye bağırmış. İleride, bir dağın tepesinde “aaaah!” diye bir ses duymuş ve şaşırılmış. Merak edip “sen kimsin?” diye bağırmış. Aldığı cevap “sen kimsin?” olmuş. Çocuk bu cevaba kızıp “sen bir korkaksın!” diye bağırmış. Dağdan gelen ses de “sen bir korkaksın!” olmuş. İyice sinirlenen çocuk, babasına dönüp “baba, ne oluyor böyle?” diye sormuş. Babası, “oğlum, dinle ve öğren.” demiş. Babası dağa dönüp “sana hayranım!” diye bağırmış. Gelen cevap “sana hayranım!” olmuş. Baba tekrar seslenmiş, “sen muhteşemsin!” gelen cevap yine “sen muhteşemsin!” olmuş. Çocuk çok şaşırılmış ama ne olup bittiğine bir anlam verememiş. Babası açıklamış. “oğlum, insanlar buna ‘yankı’ derler. Ama aslında insanların birbirlerine karşı davranışları da buna benzer.

İhtiyar adam tekerleklerin arasına sıkışmıştı. Öylesine berbat bir düşünüş yapmıştı ki araba tüm yüküyle onun göğsünü eziyordu

Çok geçmedi, karşıdan bize doğru gelen bir adamı fark ettim. Adam bir başınaydı, yaklaştıkça telaş içinde olduğu anlaşılıyordu. Sonunda yanımıza geldi. O iki karaltı, adam ve aradığı yavrusunundu.

Araştırmanın veri setinde f(26) değerine sahip olan “kadın” kelimesi “adam” kelimesine göre sıklık açısından oldukça geride yer almaktadır. Ayrıca “kadın” kelimesi metin söyleminde genellikle düşkün, yardıma muhtaç, fakir ve korkan bireyler olarak yansıtılmıştır. Okur zihninde “kadın” kavramına yönelik şemaların örtük olarak bu yönde şekillendirildiği saptanmıştır.

Yıllar sonra genç kadın çok ender rastlanan bir hastalığa yakalandı. Kasabadaki doktorlar çaresiz kalınca onu daha detaylı tetkiklerin yapılması için şehirdeki büyük hastaneye gönderdiler

Bir kadın belirdi yanı başında; “güzel çocuk,” dedi, “yiyecek bir şey var mı cebinde? Ağzıma üç gündür lokma koymadım, kime başvurduysam geri çevirdi beni.” kız onun sözünü kesti. bir dilim ekmeği vardı ya, onu yesin zavallı kadın, kendisi bir şey yemeyeli iki gün olmuştu daha

Zaferiniz mübarek olsun! Kadın: Allah bize bir daha düşman felaketini göstermesin. Hepsi sayenizde Kadınlar da onu gördüklerinde karşı kaldırıma geçer, acımayla karışık korku dolu gözlerle bakarlar

“Hoca” kelimesi eğitim ve öğretim faaliyetleri bağlamında metin söylemine yansımıştır. Hoca, eğitici ya da öğretmen şemasıyla bilgiyi, iyiliği öğreten birey olarak metin söylemine aktarılmış; öğrencilerde hocaya, öğretmene saygı ve sevgi duyguları artırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin idealleri, düşünceleri özelinde gerektiği yerde farklı fikirleri savunabilme, eleştirel düşüncelerini geliştirebilmeleri de metin söylemiyle örtük olarak teşvik edilmiştir.

O yüzden salkımı hocasına ikram etmeye karar verdi. Çünkü kendilerine ilim ve hikmeti öğreten oydu. Hoca, talebenin bu ikramıyla çok mutlu oldu.

Hocasına sunduğu yedi sayfalık ödev, tam kalbinin sesiydi. İki gün sonra ödevini geri aldı. Kağıdın üzerinde kırmızı kalemle yazılmış kocaman bir “0” ve “dersten sonra beni gör.” uyarısı vardı. — neden “0” aldım? diye merakla sordu hocasına çocuk. — bu senin yaşında bir çocuk için gerçekçi olmayan bir hayal, dedi hocası. — paran yok. Kaynağınız yok. At çiftliği kurmak büyük para gerektirir... Çocuk bir hafta kadar düşündükten sonra ödevini hiçbir değişiklik yapmadan geri götürdü hocasına. — siz verdiğiniz notu değiştirmeyin... Ben de hayallerimi...

Araştırma kapsamında analiz edilen “dost” kelimesi f(31), “arkadaş” f(19) frekans değerine sahiptir. Her iki kelime de metin söyleminde olumlu temalarda yer almış; arkadaşlık ve dostluk bağlamında olumlu davranışlar teşvik edilmiştir.

Madem, dedi padişah, iyiler az, o hâlde yardımcı olmalıyız onlara. kötülerden de uzak durmalıyız. Onlarla dost olmak, yılanlarla dost olmak kadar tehlikelidir.

Başın düşünce dara, yanında olandır dost, hâlini sıkıntını, arayıp sorandır dost.

Şefkatiyle, tevazusuyla, sevecenliğiyle, sıcaklığıyla benzer duyguları yaşamasına vesile olmuştu o arkadaşı da.

4.5. Diğer Kavramların Analizi

Ortaokul Türkçe ders kitapları “erdemler” temasında analiz edilecek diğer kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: para f(33), köy f(24), köylü f(21), düşün f(38), ders f(8).

Araştırmanın veri setinde f(33) frekans değeri ile “para” kelimesi analiz edilmiştir. “Para” kelimesi günlük kullanım ile ilgili bağlamların yanı sıra okurun davranış ve zihinsel şemalarını değiştirecek söylemlerle de kullanılmıştır. Bu çerçevede metin söyleminde para biriktirme, para ihtirası açık şekilde eleştirilmiş; aile büyüklerinin dışında bireylerden para alınmaması belirtilmiş; düşünce, fikir ve ideallerden para, maddi güç gibi değişkenlere göre vazgeçilmemesi yönünde öğrencilerin zihinsel şema, davranışları metin söylemiyle manipüle edilmiştir.

İnsan bir şeyi kullanmadıktan sonra sahibi olsa da bir, olmasa da! Sorarım yemeyip biriktirene, parası olmayandan farkı ne? Diyojen küpünde cimri kadar zengin, cimriyse köşkünün onun kadar yoksul. Hani Ezop anlatır, altın saklayan bir adam vardır, ondan ibret almalı. Yemez içmezmiş bu zavallı, bir başka hayat beklermiş gibi parasını yemek için. Altın onun değil, o altının kuluymuş. Gömmüş efendisini toprağa, canı ciğeriyle birlikte.

Bu olaydan sonra anneme, babama haber vermeden hiçbir yerden para almadım. Biraz daha yürümüşüm ki tümseğin ardından beş altı çocuk çıktı, bana parayı soruyorlardı

Başkasına yük olmak istemediği için etrafındaki insanların “bizim eve taşın, birlikte yaşayalım.” tekliflerini kabul etmedi. Hatta birikmiş parasının tükenmek üzere olmasına rağmen yapılan para yardımlarını da geri çevirdi.

Neden “0” aldım? diye merakla sordu hocasına çocuk. — bu senin yaşında bir çocuk için gerçekçi olmayan bir hayal, dedi hocası. — paran yok. Kaynağınız yok. At çiftliği kurmak büyük para gerektirir.

Araştırmanın veri setinde f(38) frekans değeri ile “düşünmek” kavramı analiz edilmiştir. “Düşün” kelimesi öncelikle frekans değeri bakımından oldukça yüksek değere sahiptir. Bu yönü ile bile öğrencilerin aktiviteleri örtük olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca zihinsel aktiviteler ile ilgili bağlamlara ek olarak olumlu, olumsuz olay ve durumlarda öğrenciler metin söylemiyle düşünmeye, muhakeme etmeye, aile büyükleriyle istişare etmeye doğrudan teşvik edilmiş; öğrenci davranışları şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Böyle durumlarda, onların kötümserler gibi düşüncelerini bir bakıma korunma güdüsü olarak da değerlendirebiliriz. En ağır sorunlardan çıkarılabilecek dersler için iyimser düşünmeye gereksinimimiz vardır

Çocuk evine döndü ve uzun uzun düşündü. Babasına da danıştı. — oğlum, dedi babası: “Bu konuda kararını kendin vermelisin.”

Araştırma bünyesinde incelenen kelimelerden köy f(24), köylü f(21) frekans değerine sahiptir.

“Köy” kavramı metin söyleminde genellikle ücra, ulaşımı zor, hayat koşulları oldukça ağır, gidilmek istenmeyen bir yerleşim birimi olarak yansıtılmış; öğrencilerin zihninde köylere yönelik

olumsuz şemalar inşa edilmiş; örtük olarak modern yaşam merkezleri, kapitalizm etkisi ile kentleşmeye yönelik bir tutum sergilendiği saptanmıştır.

“Köylü” kavramı ise metin söyleminde güncel ekonomik şartlara yani kapitalizme uyum sağlayamayıp iflas eden; saf tavrı ile aldatılan bir birey olarak yansımıştır. Metin söylemine olumlu olarak ise etrafındakilere ikramda bulunan cömert tarafı yansıtılmıştır. Ancak öğrencilere örtük olarak “köylü” kavramı olumsuz aktarılmış; metin söylemiyle köye, köylüye yönelik zihinlerde olumsuz şemalar inşa edilmiştir.

Bir zamanlar bir köylü, bir medresenin kapısını çaldı. Kapılara bakan talebe gelip kapıyı açtığına köylü ona nefis bir salkım üzüm uzattı: “bunlar benim bağımın en güzel üzümleri. Size hediye olarak getirdim.” “teşekkür ederim.” dedi talebe.

Avcılar kurdu fark edince peşine düşmüşler. Kurt, yolda sırtında çuvalıyla yürüyen bir köylü görmüş. Köylüye yalvararak: — ne olursa senden olur, avcılar peşimde, beni kurtar, demiş. Köylü saf saf: ---nasıl, diye sormuş. Kurt soluk soluğa: --- kolay, demiş. Sırtındaki çuvala gireyim yeter!

Üç gün yürüdüktan sonra terk edilmiş bir köyün civarında çadır kurdum. (...) Burası, çatısı çökmüş beş altı evle içinde insanların yaşadığı bir köyü anımsatıyordu ama hayat çoktan buradan elini çekmişti.

Zeyniler köyü denen ulaşımı zor, hiçbir öğretmenin gitmek istemediği bir yere tayin edilir. Burada okulun eski hocası Hatice Hanım ile birlikte kalmaya başlar.

Yabancı, endüstriyi geliştiredursun, ihtiyar köylünün işleri daha da kötüleşmişti. Bundan böyle kendisi sefalete sürüklenirken, durmadan kazanan bu yabancıya derin kin beslemeye koyulmuştu.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Eğitim, genellikle yazılı, açık ve örtük hedefleri bünyesinde barındıran bir kavramdır. Ayrıca yaygın ve örgün olarak da yürütülmektedir. Örgün eğitim sürecinin en önemli iki aktörü ders programları ve ders kitaplarıdır. Eğitim öğretim ortamında faaliyetleri yönlendiren en büyük araçlar arasında ders kitapları başı çekmektedir.

Ülkemizde eğitim faaliyetlerini yürütüp yönlendiren Millî Eğitim Bakanlığı ana dili eğitimine büyük önem vermektedir. Bu bağlamda hazırlanan öğretim programlarında işlenmesi zorunlu içerikler bulunmaktadır. 2018 Türkçe öğretim programında ders kitaplarında işlenmesi gereken zorunlu temalar arasında Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk temaları sayılmıştır. Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarının tamamında yer alan Erdemler teması içerikleri derlem tabanlı eleştirel söylem analiziyle değerlendirilmiştir. Süreçte çeşitli bilgisayar yazılımlarından faydalanılarak araştırma yürütülmüş ve alt başlıklar oluşturulmuştur. Bu bağlamda araştırmanın veri setinde Erdemler teması ile ilişkili konular gözetilerek öne çıkan kavramlar ve frekans değerleri tespit edilmiştir. Araştırma bünyesinde öne çıkan kavramlar aile, duygu durumları, bireyler ve diğer olmak üzere 4 başlıkta gruplandırılmıştır.

Aile üst başlığı ile ilişkili kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: baba f(152), anne f(94), çocuk f(60), kardeş f(19), aile f(10).

Aile kavramı metin söyleminde anne-baba ikilisi üzerinden ele alınmış; anne ve baba genellikle koruyucu, yol gösterici, sığınılacak yer- kişi olarak yansıtılmıştır. Ayrıca anne-baba birlikliğinden yoksun bireyin maddi ve manevi anlamdaki yoksulluğu, çıplaklığı vurgulanmış; bireyin anne-baba olmadan içine düşeceği kaotik durum ima edilmiştir. Bu çerçevede örtük olarak öğrencide anne-babaya yönelik olumlu tutumlar geliştirilmeye çalışılmış; anne-baba tarafından belirlenen sınırların aşıldığında ya da yok sayıldığında karşılaşılabilecek olumsuzluklar üzerinden öğrencinin davranışları manipüle edilmeye çalışılmıştır. Ancak öğrencinin özerkliği, farklı düşünceler geliştirebilme yetisi açısından bu durumun sık tekrar edilmesi öğrenciye olumsuz da yansiyebileceği unutulmamalıdır.

İyilik yapma, fedakârlık yapma, toplumsal manada rol model olma gibi görevler de çocuklar üzerinden metin söylemine aktarılmış; bu tür davranışlar çocuklar nezdinde teşvik edilmiştir. Metin söylemi üzerinden çocuklarda şekillendirilmek istenen bir diğer kavramın ise “azim” olduğu saptanmıştır. Sahip olunan hayaller üzerinden çocukların bir hedef peşinde koşmaları, azimli olmaları teşvik edilmiştir. Ayrıca çocuklarda hayaller, düşünceler ve idealler üzerinden başarısız olursa ya da

farklı olumsuzluklarla karşılaşılrsa da “bedel ödeme”, “ilkeler üzerinden hareke etme” gibi davranışlar teşvik edilerek öğrenciler manipüle edilmiştir.

Duygu Durumları üst başlığı ile ilişkili kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: iyimser f(28), kötümser f(28), iyi f(28), sevgi f(26), saygı f(19), zavallı f(15).

Erdemler teması çerçevesinde “iyi” kelimesi genellikle “davran”, “ol” fiilleri ve “biri” isimleri ile yoğun bir eşdizimliliğe sahiptir. Bu bağlamda metin söylemiyle iyi insan olmak, iyi davranmak gibi davranış ve tutumlar teşvik edilmektedir.

Metin söyleminde genellikle gereklilik kipi ve emir cümleleri ile bağlamlandırılan sevgi kavramı özellikle büyüklere, aile üyelerine yönelik davranış ve tutumlarda gözetilmesi gereken bir duygu durumu olarak öğrencilere ve metin söylemine aktarılmıştır. Bu bağlamda okur davranış ve tutumları -tercih edilen kipler üzerinden de anlaşılacağı üzere- metin söylemiyle açık bir şekilde manipüle edilmeye çalışılmış; davranışlara yönelik zihinsel şemalar metin yazarları tarafından şekillendirilmek istenmiştir.

“Zavallı” kavramı araştırma veri setinde sıklık değeri bakımından öne çıkmayan merhamet, merhamet etme durumları ile ilgili kelimelerin yerine kullanılmıştır. “Zavallı” kelimesinin anne, kız, kadın gibi kelimelerle eşdizimlilik görünüm değeri adam, baba, çocuk gibi kelimelere göre daha fazladır. Metin söyleminde merhametli olma davranışı teşvik edilmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet açısından kadınların “zavallı” kelimesi ile daha sık eşdizimli olması dikkat çeken bir unsurdur.

“Yardım” kavramı genellikle “et”, “iste” gibi fillerle eşdizimlilik görünümüne sahiptir. Metin söyleminde mensup olunan inanç sistemi üzerinden ancak gerekli adımlar atılıp, çaba sarf edildikten sonra ilahi yardımın gelebileceği işaret edilmiştir. Dolayısıyla toplumda yaygın olan kadercı anlayışa yönelik şemalar okur zihninde metin söylemiyle dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Bireyler üst başlığı ile ilişkili kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: insan f(92), adam f(48), kadın f(26), dost f(31), arkadaş f(19), zavallı f(15).

“İnsan” kelimesi metin söyleminde yardım etme, paylaşma, iyilik yapma ile ilgili bağlamlarda sık kullanılmış; “insan” kelimesi özellikle olumlu bağlamlarda kullanılarak öğrenci zihnindeki şema yapılandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca örtük olarak iyilik yapma, paylaşma, yardımlaşma gibi değer içerikli davranışlar metin söylemiyle teşvik edilmiştir

“Adam” ve “kadın” kavramları toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmiştir. Her ne kadar toplumsal cinsiyet açısından kadın kelimesinin karşılığı erkek olsa da araştırmanın veri setinde bu kelimenin frekans değeri çok düşüktür. Bu bağlamda genellikle erkekler için daha sık kullanıldığı bilinen f(49) değerine sahip “adam” kelimesi değerlendirmeye alınmıştır. “Adam” kelimesi genellikle kimlik açısından belirsizliğin tercih edildiği içeriklerde kullanılmış; yaşlı, bir, zavallı gibi sıfatlarla belirsizlik metin söyleminde giderilmeye çalışılmış; seçilen kişilerin ve ders içerikli söylemdeki bireylerin hep erkek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın veri setinde f(26) değerine sahip olan “kadın” kelimesi “adam” kelimesine göre sıklık açısından oldukça geride yer almaktadır. Ayrıca “kadın” kelimesi metin söyleminde genellikle düşkün, yardıma muhtaç, fakir ve korkan bireyler olarak yansıtılmıştır. Okur zihninde “kadın” kavramına yönelik şemaların örtük olarak bu yönde şekillendirildiği saptanmıştır.

Araştırma kapsamında analiz edilen diğer kavramlar ve frekans değerleri şu şekildedir: para f(33), köy f(24), köylü f(21), düşün f(38), ders f(8).

“Para” kavramı günlük kullanım ile ilgili bağlamların yanı sıra okurun davranış ve zihinsel şemalarını değiştirecek söylemlerle de kullanılmıştır. Bu çerçevede metin söyleminde para biriktirme, para ihtirası açık şekilde eleştirilmiş; aile büyüklerinin dışında bireylerden para alınmaması belirtilmiş; düşünce, fikir ve ideallerden para, maddi güç gibi değişkenlere göre vazgeçilmemesi yönünde öğrencilerin zihinsel şema, davranışları metin söylemiyle manipüle edilmiştir.

Araştırmanın veri setinde yer alan “düşünme” kavramı analiz edilmiştir. zihinsel aktiviteler ile ilgili bağlamlara ek olarak olumlu, olumsuz olay ve durumlarda öğrenciler metin söylemiyle düşünmeye, muhakeme etmeye, aile büyükleriyle istişare etmeye doğrudan teşvik edilmiş; öğrenci davranışları şekillendirilmeye çalışılmıştır.

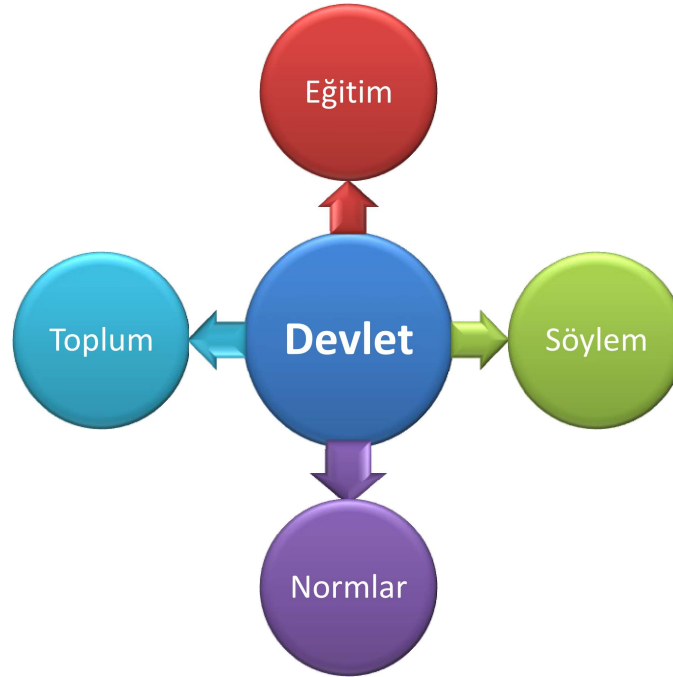
“Köy” kavramı ise metin söyleminde genellikle ücra, ulaşımı zor, hayat koşulları oldukça ağır, gidilmek istenmeyen bir yerleşim birimi olarak yansıtılmış; öğrencilerin zihninde köylere yönelik

olumsuz şemalar inşa edilmiş; örtük olarak modern yaşam merkezleri, kapitalizm etkisi ile kentleşmeye yönelik bir tutum sergilendiği saptanmıştır.

“Köylü” kavramı ise metin söyleminde güncel ekonomik şartlara yani kapitalizme uyum sağlayamayıp iflas eden; saf tavrı ile aldatılan bir birey olarak yansımıştır. Ancak öğrencilere örtük olarak “köylü” kavramı olumsuz aktarılmış; metin söylemiyle köye, köylüye yönelik zihinlerde olumsuz şemalar inşa edilmiştir

Apple ve King’e (1977) göre okul bilgisi genellikle ideolojik bir amaca hizmet eder. Eleştirel bir açıdan bakıldığında, bu çalışmanın veri seti olarak kullanılan metinlerin dilinin, belirli temaların öğrencilerin zihinsel modelleri (Van Dijk, 2001) ve dünya görüşleri üzerinde etkili olabilecek örtük veya açık sınıflandırmalar taşıdığı sonucuna varılabilir. Hedge (2000:83), örtük müfredatı_”öğretmenin öğrettiği şeylerin dışında gizli yoldan devam eden öğrenme olarak tanımlar. Örtük müfredat; öğrencilerin öğrenme konusundaki algılarının şekillendirilmesini, süreç içerisindeki rollerini, çalıştıkları konunun niteliğini, öğretmenlerini vb. ve bunlara yönelik tutumlarını kapsar. Wallace (1998) da müfredat ve hazırlanan ders materyallerinin kültürel ve ideolojik varsayımlar içerdiğini belirtir.

Şekil 1. Eğitim, Toplum ve Devlet İlişkisi

Modern “devlet” organizasyonu toplumu değiştirip dönüştürme, düşünsel hafızayı şekillendirme, siyasal düzeni yeniden üretme, meşru otoriteyi kabul ettirme gibi faaliyetler için eğitimden faydalanmaktadır. Black’e (1989:114) göre de devlet, elinde bulundurduğu tüm imkânlarla topluma, kendi ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir kurumu temsil etmektedir. Eğitim aracılığıyla devlet, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir ‘eritme potası’ içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelmiştir Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan Erdemler teması içeriklerinin incelendiği bu çalışmada materyallerin sahip olduğu ideoloji, söylem, öncelikler, örtük müfredat öğeleri saptanmıştır. Bu bağlamda resmi denetime tabi tüm eğitim kurumları ve bu eğitim kurumlarında kullanılan materyallerin içerikleri düşünsel, toplumsal ve pedagojik açıdan belirli bir perspektif sunmaktadır.

İncelenen ders materyallerinde toplumun mensup olduğu anlam-değer dünyası, aile ilişkileri üzerinden yeni nesillere aktarılarak toplum, kültür gibi kavramlar tekrardan üretilmek istenmiş; öğrencilerin fikirsel anlamda araştırma, savunma, azim gibi yetileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Maddî anlamda para, servet edinme, zengin olma ihtirası yerine çalışma, ihtiyacı olan kadarı ile yetinmeye yönelik şemalar öğrencilerin zihnine entegre edilmeye çalışılmıştır. Tüm bu içeriklerle birlikte toplumsal normların ders materyalleri ve eğitim aracılığı ile tekrardan üretildiği; zamanın ruhuna uygun şemaların zihinlerde yapılandırılmaya çalışıldığı saptanmıştır.

Toplumsal cinsiyet açısından kadınların yönelik düşük, yardıma muhtaç bir yapıda metin söyleminde ele alındığı saptanmıştır. Köylü kavramı aldatılabilen, modern sanayi ve yeni üretim sistemlerine adapte olamayan bir bağlamla ele alınarak kapitalizm vurgusu yapılmıştır. Köy kavramı ise metin söylemine yaşanmak istenmeyen, hayat şartlarının zor olduğu ücra bir yer olarak yansıtılarak örtük anlamda modernizm, kentleşme olguları öne çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, E. (2011). *İlköğretim Okullarında Örtük Program Faaliyetlerinin Saptanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Apple, M. W. ve King, N. R. (1977). What do Schools Teach?. *Curriculum Inquiry*, 6(4), 341-358.
- Arkonacı, S. A. (2012). *Söylem Çalışmaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M., Krzyżanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & society*, 19(3), 273-306.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Biber, D. (1990). Methodological issues regarding corpus-based analyses of linguistic variation. *Literary and linguistic computing*, 5(4), 257-269.
- Black, C. E. (1989). *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, çev. M. F. Gümüş, V Yayınları, Ankara.
- Çelik, H. ve Ekşi H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (27)27, 99-117.
- Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*, London: Edward Arnold
- Fairclough, N. ve Wodak, R. (1997) Critical Discourse Analysis. In T. van Dijk (ed.), *Discourse as Social Interaction*. 2, 258-284. London: Sage
- Fairclough, N. (2003) *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Psychology Press
- Foucault, M. (2003). *Society must be Defended*. New York: Picador
- Güllüoğlu, Ö. (2012). “Söylen(Mey)enin” Analizi: Bellona Markasına Yönelik Tüketici Algısı Üzerine Bir Söylem Çözümlemesi. Ö. Güllüoğlu (Ed.), *İletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri: Yazılı metin çözümleme* (s. 225-276). Ankara: Ütopya Yayınları
- Günay, V. D. (2018). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya.
- Kocaman, A.(2009). *Söylem Üzerine*. Ankara. ODTÜ Yayıncılık
- Kress, G. & Hodge, R. (1979). *Language as Ideology*. London: Routledge and Kegan Paul.Parker, I. (1992). *Discourse Dynamics: Critical analysis for social and individual psychology*. Londra: Routledge
- Lee, D.Y.W. (2010) ‘What corpora are available?’, in A. O’Keeffe and M. McCarthy (eds), *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*, London, UK: Routledge: 107–121.
- Marchi, A. ve Taylor, C. (2009). If on a winter’s night two researchers...: a challenge to assumptions of soundness of interpretation. *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines: CADAAD*, 3(1), 1-20.
- McEnery, T. ve Andrew W. (2001) *Corpus Linguistics an Introduction*. Second edition. Edinburgh: Edinburgh University Press
- McEnery, T., & Hardie, A. (2011). *Corpus linguistics: Method, theory and practice*. Cambridge University Press.
- MEB (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, Ankara.
- Nixon, A., Power, C. (2007). Towards A Framework For Establishing Rigour In A Discourse Analysis of Midwifery Professionalisation. *Nursing Inquiry*, 14(1), 71-79.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz (Çev.), Ankara: Siyasal Kitapevi
- Solak, Ö. (2011). Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi. *TDAV Akademik Bakış Dergisi*, 26, Eylül-Ekim, 1-14.

Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Şimşek, R. (2021). Socio-Political Evaluation Of The Distribution Of Root Values In Turkish Language Textbooks, *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 6(12),

Teubert, W., & Čermáková, A. (2004). Directions in corpus linguistics. *Lexicology and corpus linguistics*, 113-166.

Uluğ, F. (1999). *Eğitimde Grup Süreçleri*. 1. Baskı. Ankara: TODAİE Yayın No: 295

Van Dijk, Teun. A. (1988). Semantics of a Press Panic: The Tamil Invasion'. *European journal of communication*, 3(2), 167-187.

Van Dijk, Teun A. (2011). *Discourse, Knowledge, Power and Politics: Towards Critical Epistemic Discourse Analysis*. C. Hart (Ed.), *Critical discourse studies in context and cognition* (pp. 27-64). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Wodak, R. (1995). *Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis*. In Verschueren, J.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, the contents of the Virtues theme, which is a compulsory theme in middle school Turkish textbooks, will be subjected to a corpus-based critical discourse analysis based on prominent concepts; Behaviors and attitudes supported by text discourse will be determined.

Methodology

This study adopted a corpus-based approach; A special purpose collection was created. Wolfgang Teubert and Anna Čermáková (2004: 119) defined special-purpose corpora as corpora prepared by the corpora to research a special case rather than the purpose of working on the standard language with a holistic approach. Special purpose corpuscles, which are smaller in size than general reference corpora, are known to be designed for various research purposes. Rather than general linguistic concerns, they can be a source for the researcher in narrow-scoped studies. In the analysis of the data, the Critical Discourse Analysis method was adopted. Discourse analysis is an effort to deconstruct the text by going beyond the syntactic and semantic boundaries and to understand what the intention is (Solak, 2011: 3). Discourse analysis; "It is a research method used in comprehensive social and cultural studies that deal with the products of meaning formed through texts." (Steel et al. 2008: 99).

Discourse Analysis and Critical Discourse Analysis (ESA)

Discourse analysis is an analysis technique that is usually performed through speeches and texts (Arkonacı, 2012: 105). This technique is based on the principle of examining daily speeches and texts within their own contexts by taking discourse into the center during the analysis process (Baş 2008: 24). Discourse analysis; "It is a research method used in a wide range of social and cultural studies that deals with the products of meaning through texts." (Çelik et al 2008: 99). This analysis based on discourse is structuralism, poststructuralism, postmodernism, hermeneutics and so on. is fed by currents (Sözen, 1999). In the last quarter of the 20th century, Critical Discourse Analysis (ESA) emerged in Europe with different approaches than other forms of discourse studies. Its history goes back to the Critical Theory of the Frankfurt School pioneered by Habermas and the postmodern approach to discourse developed by Foucault. Habermas claimed that "language is also the means of oppression and social power." Michael Foucault's approach to saying has been a new starting point for ESA analysts. According to Foucault (2003), discourse is related to power. The starting point of the individual or the content of the discourse shapes the discourse according to the situation he is in and the authority he is subject to. Discourse is affected by subordinate-superior relationship, ie hierarchy, criticism or support.

Findings

Among the words examined in the research, village has a frequency value of f (24) and villager f (21).

The concept of "village" is generally reflected in the text discourse as a remote, difficult to access, very difficult living environment and an unwanted settlement; Negative schemes for villages were built in students' minds; implicitly, it has been determined that modern living centers have an attitude towards urbanization under the influence of capitalism.

The concept of "peasant", on the other hand, in the text discourse, refers to those who fail to adapt to current economic conditions, that is, capitalism; He was reflected as an individual who was deceived with his pure attitude. On the other hand, the generous side of the people around him was reflected positively in the text discourse. However, the concept of "villager" was implicitly conveyed to the students in a negative way; With text discourse, negative schemes have been built in the minds of the village and the peasantry.

After walking for three days, I pitched a tent around an abandoned village. (...) This place was reminiscent of a village where people lived with five or six houses with collapsed roofs, but life had already withdrawn from here

As the foreigner improved the industry, the old peasant's business had gotten worse. Henceforth, while he was dragged into misery, he began to feel deep resentment against this stranger who won constantly.

Conclusion and Discussion

In the analyzed course materials, it was aimed to reproduce the concepts such as society and culture by transferring the meaning-value world to which the society belongs to new generations through family relations; Students' intellectual abilities such as research, defense and perseverance were tried to be developed. In the material sense, schemes aimed at obtaining money, wealth, working instead of the ambition to be rich, and being content with what they need have been tried to be integrated into the minds of the students. With all these contents, social norms are reproduced through course materials and education; It has been determined that schemes suitable for the spirit of the time are tried to be structured in minds.

In terms of gender, it has been determined that women are addressed in the text discourse in a structure that is fond of and in need of help. Emphasis on capitalism has been made by addressing the concept of peasant in a context that can be deceived and cannot be adapted to modern industry and new production systems; The concept of village, on the other hand, is reflected in the textual discourse as a remote place where living conditions are difficult and unwanted, and implicitly modernism and urbanization phenomena are highlighted.